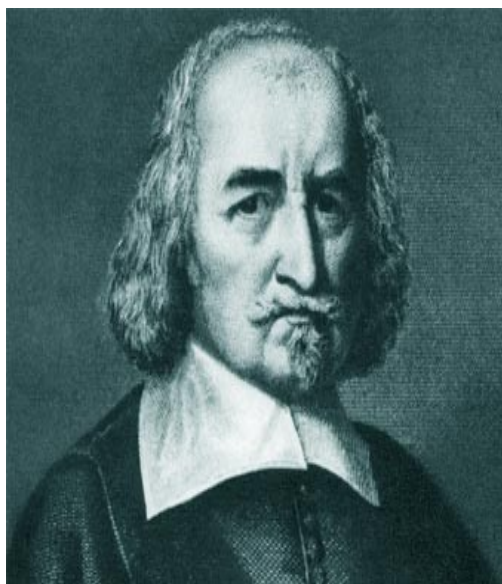

Introducció

Thomas Hobbes (1588-1679) va nàixer a la població de Westport (a prop d'Oxford), fill d'un pastor anglicà.[1] Va iniciar els seus estudis superiors en la Universitat d'Oxford, però l'escassetat dels recursos de la seua família el va obligar a deixar-los abans de poder-los finalitzar. Va passar a treballar com a preceptor a la casa del comte de Devonshire i, més endavant, va treballar com a preceptor de la família de Sir Gervase Clifton. Com a part de la seua feina, va viatjar per Itàlia i França, país on va residir gairebé vint anys. Allí va poder llegir els *Elements*, d'Èuclides

i va familiaritzar-se amb el pensament de Descartes.[2] Un cop va retornar definitivament de França, visqué en la casa dels comtes de Devonshire (a Hardwick) fins al moment de la seua mort.

Hobbes va ser un esportista entusiasta i, entre les seues afeccions, es trobava tocar el contrabaix i el cant. Va traduir a l'anglès la *Història de la Guerra del Peloponès*, de Tucídides i *La ilíada* i *L'odissea*, d'Homer. Als setanta anys escriví una història de l'Església. La seua obra filosòfica està composta principalment pels *Elements de filosofia* (que inclou els textos *Sobre el cos*, *Sobre l'home*, *Sobre el ciutadà*) i el *Leviathan* (publicat l'any 1651).[3]

L'ANGLATERRA DEL SEGLE XVII

A la mort de la reina Elisabet I, l'any 1603, i a causa del celibat d'aquesta, la corona anglesa passà mans de Jaume IV d'Escòcia, amb la qual cosa es produí la unió de les dues corones i la instauració d'una nova dinastia a Anglaterra, la dels Stuart, que substituïa la fins llavors governant dels Tudor. Jaume Stuart governaria Anglaterra amb el nom de Jaume I. Sota aquest rei la monarquia britànica avançà cap a l'absolutisme, xocant amb la tradició anglesa de sotmetiment del monarca a la llei. D'altra banda, el casament de l'hereu de Jaume I, el príncep de Gal·les, Carles, amb la princesa catòlica francesa Enriqueta Maria de França, el féu molt impopular entre els protestants, els quals, després del regnat d'Elisabet I, s'havien convertit en el grup religiós hegemònic a

Anglaterra. El seu successor, Carles I, va fer-se encara més odiós als seus súbdits principalment a conseqüència de la continuació de la seua política absolutista, el desordre financer que havia provocat la seua política exterior i la seua aproximació als catòlics. La situació va derivar en un cada cop més clar enfrontament entre el parlament i el rei. Carles I intentarà, durant onze anys, governar de manera arbitrària (en ocasions, fins i tot il·legal) i sense tenir en compte el paper dels parlamentaris (és el període que conegut com de la “política expeditiva”). A més a més, en el pla religiós, va intentar-se una reglamentació de l'Església d'Anglaterra de caràcter conservador amb la qual es procurava apartar de l'exercici eclesiàstic teòlegs i predicadors independents (estava especialment dirigida contra aquells que imprimien i divulgaven els seus sermons). Entre les innovacions religioses introduïdes per Carles I es trobava també l'intent d'imposició a l'Església d'Escòcia (presbiteriana calvinista) d'un model de litúrgia clarament inspirat en l'anglès. Això darrer va provocar la sublevació dels escocesos, davant de la qual, Carles I es veié obligat a sol·licitar un ajut econòmic especial del parlament (anglès) a la Corona. El parlament es negà a votar els crèdits demanats pel rei mentre aquest no donés satisfacció a un seguit de peticions que se li adreçaven i que cercaven donar satisfacció als greuges acumulats durant els anys de “política expeditiva”. Davant d'això, Carles I va resoldre la dissolució del parlament, però, amb motiu de la invasió d'Anglaterra per part dels rebels escocesos, es veié obligat a tornar-lo a convocar i a acceptar les exigències que aquest li va plantejar. La presentació per part del Parlament de noves exigències al monarca va conduir aquest a fer entrar, el 4 de gener de 1642, les seues tropes en seu parlamentària i a procedir a la detenció de cinc dels seus dirigents. Com a conseqüència d'aquests fets, s'encetà una guerra civil que enfrontaria Carles I i els seus aliats amb l'exèrcit del parlament. La guerra s'allargà fins l'any 1648, quan, després de la batalla de Preston, l'exèrcit reial va ser definitivament derrotat. Carles I va ser jutjat, condemnat a mort i decapitat l'any següent. La monarquia anglesa va ser substituïda per una Commonwealth d'Anglaterra, Escòcia i Irlanda, al capdavant de la qual va situar-se (com a Lord protector) Oliver Cromwell, un dels líders parlamentaris de la guerra civil i l'organitzador i comandant del seu exèrcit. La nova “República dels Sants” (anomenada així pel seu caràcter marcadament religiós que li va conferir el fet d'estar governada pel partit purità, al qual pertanyia Cromwell) es va fer ràpidament molt impopular entre la població i no va aconseguir sobreviure a la mort, l'any 1658 del seu Lord Protector. Cromwell va ser succeït pel seu fill Richard, però davant de la degradació de la situació política es va renovar el parlament i aquest restaurà la monarquia en el fill de Carles I, Carles II (que s'havia refugiat a França), però, no obstant això, les coses ja no tornarien a ser com abans ja que d'aquest període van restar en la mentalitat anglesa un seguit de idees i d'actituds davant de les quals ja no cabia marxa enrere:

l'adhesió a un protestantisme nacional, la tendència a limitar al màxim la prerrogativa reial i la idea de la sobirania popular com a base última del poder polític. Durant els anys del regnat de Carles II la política anglesa girà al voltant de dos partits: el *Conservatory Party* (els membres del quals eren coneguts com els *tories*), adherit incondicionalment a la Corona i a l'Església Anglicana i constituït sobretot per la petita noblesa rural, i els *whigs*, inclinat bàsicament a la limitació del poder del rei i de l'Església Anglicana i fonamentat en la classe comercial i els terratinents. Aquests darrers s'havien convertit en la principal força parlamentària i les seues idees eren cada cop més majoritàries en la societat anglesa. Amb l'arribada al poder del fill de Carles II, Jaume II Stuart, els esdeveniments van precipitar-se. Jaume II, que era catòlic i feia ostentació de la seua fe, va decidir aliar-se amb la França de Lluís XIV contra les Províncies Unides, que no feia gaire temps que havien aconseguit la seua independència de la Corona dels Habsburg hispànics. La raó fonamental d'aquesta aliança calia cercar-la en la dura rivalitat que enfrontava la corona britànica amb els holandesos pel control del comerç ultramarí, però la vinculació amb un potència catòlica com França no va ser ben vista pels súbdits de Jaume II, que ja recelaven del seu catolicisme. L'espurna que va encendre el foc de la rebel·lió va ser la promulgació per part del rei de l'anomenada Declaració d'Indulgència (1687), que suspenia la legislació penal contra catòlics i protestants independents, als quals intentava captar com a aliats. El resultat fou l'aliança d'oposició al rei, fins feia poc inimaginable, entre *tories* i *whigs*. Fins i tot, la mateixa Església Anglicana es va posicionar en contra de Jaume II. Els *whig* van aliar-se amb Guillem d'Orange, *stadhouder* de les Províncies Unides i aquest desembarcà a Anglaterra al capdavant d'un exèrcit d'holandesos, alemanys, suecs i anglesos. Davant d'això, Jaume II fugí i el tron va ser declarat vacant. Tot seguit, Guillem d'Orange, que, de fet, era gendre de Jaume II, va ser proclamat rei. L'any següent, el 1688, el nou rei subscriu l'anomenat *Bill of Rights*, que constituïria el primer dels documents jurídics en els quals es plasmava la ideologia liberal típica de la Modernitat (fruit de l'exaltació que en aquest moment històric es fa de l'individu). A aquest document seguien la *Virginia Bill of Rights* i la *Declaració d'independència dels Estats Units*, la *Constitució dels Estats Units* (i el *Bill of Rights* que la completarà) i la *Declaració dels drets de l'home i del ciutadà*. L'ideòleg d'aquesta nova revolta britànica (coneguda com la Gloriosa Revolució) fou John Locke, autor de dos tractats sobre el govern civil publicats el mateix any 1689).

EL PACTE SOCIAL I EL NAIXEMENT DE L'ESTAT

Thomas Hobbes és potser el principal dels teòrics de l'absolutisme monàrquic. La seva teoria es troba influïda pel context en el qual es fa formar. Aquest autor creu que el principal valor social és la pau i que la legitimació del poder polític depèn de la seua capacitat per garantir aquest valor.

Segons Thomas Hobbes, la característica fonamental de l'home és el seu egoisme, que duu tothom a cercar el màxim de poder i de plaer, i a fer-ho, si convé, a costa dels altres, per la qual cosa s'esdevé que **"l'home és un llop per a l'home"** (*"homo homini lupus"*). No pot parlar-se pròpiament de l'existència d'una tendència humana cap a la sociabilitat i la constitució de comunitats, de manera que, en l'estadi anterior a la creació de les societats humanes (en l'hipotètic **estat de naturalesa**),^[4] els homes es trobarien enfrontats els uns amb els altres, en una situació de **"guerra de tothom contra tothom"** (*"bellum omnium contra omnes"*), en la qual la possessió d'un bé dependrà de la violència i la força. En altres paraules, en l'estat de naturalesa tots els homes són iguals, i cada un té, per tant, dret a tot o, el que és el mateix, a tenir-ho tot i a fer el que li plagui. En aquest estat, tot ésser humà té la llibertat d'usar les seues capacitats naturals i d'utilitzar tots els mitjans per a la seua supervivència.

En una situació com la descrita la vida esdevé solitària, curta, perillosa, incerta i miserable, però aleshores s'esdevé que una de les parts en conflicte assoleix la victòria sobre la resta de les faccions i aconsegueix sotmetre-les a la seua llei. La situació canvia en aquell moment. Ara, l'estat de guerra constant s'atura sota el domini del vencedor, que en la mesura que aconsegueix mantenir el seu poder estabilitza la situació.^[5] Ara els homes han perdut una part de la seua llibertat, però, per contra, assaboreixen els beneficis de la pau i s'adonen que és millor l'acceptació de la nova sobirania (amb la correlativa pèrdua de llibertat) que el manteniment de l'estat de coses anterior.^[6] Podem dir que la **reflexió atempera l'individualisme** i força a l'adaptació a la nova situació. Naix d'aquesta manera la vida social, sota el signe de l'acceptació d'un poder sobirà que és capaç de garantir la pau i l'estabilitat. Aquesta acceptació ha

d'entendre's com un *contracte* que s'estableix entre els qui, sotmesos a un poder sobirà, en acceptar el domini d'aquest i els beneficis que se'n deriven, el reconeixen.

El reconeixement del poder del sobirà equival a la legitimació del seu domini, de manera que, des d'aquest moment, al sobirà se li reconeixen tots els poders (el de legislar, el de jutjar, el d'executar les lleis, el declarar la guerra i posar-hi fi, el de castigar, el de recompensar). Tots els homes, que es beneficien del nou *estadi de societat*, han de sotmetre-s'hi sense matisos. És important, però, veure que aquest sobirà, que podrà ser un únic home o una assemblea d'individus, no participa del contracte, conveni o pacte social. És com si cada home digués: **renuncio al meu dret a governar-me a mi mateix en favor d'aquest home (el sobirà), o d'aquesta assemblea d'homes (assemblea sobirana), a condició que tu, al teu torn, cedeixis el teu dret i l'autoritzis a actuar d'aquesta manera**. En el contracte, per tant, es reconeix el sobirà, però el pacte s'efectua entre els seus súbdits (per això mai no tindrà sentit parlar de violació del contracte per part del sobirà, que el fa possible però en queda per sobre).

[7]

Tot súbdit és per aquesta situació autor de totes les accions i judicis del sobirà instituit, res d'allò fet per ell podrà ser injúria per a cap dels seus súbdits, ni ha de ser acusat per ningú d'injustícia. Ja que qui té qualsevol cosa per autoritat d'un altre no fa injúria a aquell mitjançant l'autoritat del qual actua. Però, per aquesta institució d'una república, tot home particular és autor de tot allò que el sobirà fa i, en conseqüència, qui es queixés d'injúria del seu sobirà es queixaria d'una cosa feta per ell mateix; i, en aquesta mesura, no hauria d'acusar ningú, excepte a si mateix.

Hobbes, *Leviathan*, XVIII

És important adonar-nos que Hobbes s'esforça a traslladar, al camp de la teoria política, la metodologia deductiva de la geometria i, amb ella, la certesa pròpia de les matemàtiques. Parteix del que considera un principi (un axioma) evident de la

psicologia humana: l'egoisme essencial de l'ésser humà, i en base a ell i a les *lleis de la conducta* que se'n derivarien,[8] procura deduir un explicació racional de l'origen de les societats humanes. L'egoisme duria els homes a viure una vida plena d'incertesa i de dolor, per al qual cosa, acceptarien l'estabilitat que els procura la vida social un cop l'haguessin provada després que una de les faccions confrontades en l'estat de naturalesa hagués reeixit a imposar el seu domini o hagués estat reconeguda com a sobirana per les altres. Aquesta acceptació (que cal entendre com un contracte fet possible pel sobirà dominant, l'autoritat omnímoda, il·limitada, inalienable i indivisible[9] del qual s'accepta en aquest acte) es motivada per aquell mateix egoisme que, abans, els havia conduït a una conflagració generalitzada. Es tracta d'una acceptació per utilitat. Així, els individus racionals s'adapten a la vida en societat per tal de satisfer al màxim (tan com efectivament puguin) els seus desitjos i interessos egoistes, és a dir, la societat es constitueix perquè, amb ella, tothom hi surt guanyant. Als homes els convé un contracte que els estalviï lluites, garanteixi la seua supervivència i els permeti desenvolupar tècniques d'explotació que comporten benefici i prosperitat (agricultura, navegació, ciència, comerç). Notem també que Hobbes defensa l'absolutisme pensant en els interessos de cada persona i en la pau, i no en base a un pretès poder diví dels reis. L'estat que sorgeix del contracte social és omnipotent.[10]

El sobirà passa a tenir el monopoli de l'ús de la violència, de manera és l'únic que pot administrar legítimament la força. Un cop renunciem als nostres drets naturals i acceptem l'autoritat absoluta del sobirà, el pacte ja no es pot trencar (no seria legítim fer-ho).

LEGALITAT I MORALITAT

En si mateix res no és bo ni dolent, en aquest sentit, tot és relatiu. Allò que per a un és bo, freqüentment és dolent per a un altre. Ara bé, un cop constituïda la societat, **és bo allò que determina com a correcte la llei de l'estat, i dolent allò que aquesta mateixa llei proscriu**. La consciència moral de cada individu és únicament una consciència

privada que no té cap valor en la vida social. En comunitat, la veritable consciència moral és la llei.[11]

Una cosa semblant ha de dir-se respecte a la religió. La religió naix sempre de la por a poders desconeguts. No hi ha, per tant, diferència entre religió i superstició.[12] Ara bé, considerarem religió aquella superstició que reconeix l'estat. No hi ha veritable religió privada. **El rei és, al mateix temps, príncep temporal i màxima autoritat religiosa**[13] i la religió professada per l'estat no té altra finalitat que la de facilitar l'exercici del poder per part del sobirà i refermar la seua autoritat.[14]

EL DECISIONISME POLÍTIC

Hobbes afirma que els súbdits es veuen deslligats de la seua obligació d'obeir quan el sobirà renuncia a la seua sobirania, així com també en el cas que, tot i volent continuar retenint-la, ja no sigui capaç de protegir els seus súbdits. Així mateix, si el sobirà fos vençut per un altre poder o un altre rei, els seus súbdits es convertirien en els súbdits d'aquest darrer. Aquestes consideracions (i d'altres com ara la negació d'un bé i un mal absoluts) ens permeten plantejar la teoria política hobbesiana com l'antecedent històric de l'anomenat *decisionisme polític*, que, com a tal, seria enunciat pel jurista alemany i teòric del dret, Carl Schmitt (1888-1985).[15]

Schmitt, en el seu llibre *El guardià de la constitució*, dedueix de l'article 48 de la constitució de la República de Weimar,[16] on es preveia l'atribució de poders dictatorials al cap del govern en moment de crisi (en els quals se suspendrien les garanties constitucionals decretant-se l'**estat d'excepció**), que l'autèntic origen del dret resideix, en realitat, en la capacitat que té un poder d'imposar, en un moment determinat, la seua voluntat en forma de llei. Schmitt reflexiona en els següents termes: no té sentit parlar de principis morals inviolables o de drets fonamentals d'obligat compliment als quals tota legislació estatal hauria de plegar-se, i això perquè, en darrer terme, sols hi ha legislació estatal si existeix un legislador amb poder suficient

per imposar-la, i si res no condiona un legislador sobirà, principis com els que acabem d'esmentar seran respectats únicament si aquesta és justament la voluntat d'aquest legislador. No hi haurà, per tant, un bé o un mal absoluts. Aquestes consideracions no determinen i caracteritzen la llei, sinó que és la llei la que les determina a elles (sent bo allò que estableix com a correcte i dolent allò que prescriu).

En definitiva: tota legislació descansaria, en darrer terme en un **acte de decisió sobirà arbitrari i incondicionat**, i tota sobirania descansa, en darrer terme, en un acte de poder que no ha pogut ser resistit. Per tant, l'estat i el dret naixen sempre d'un estat efectiu d'excepció que implica la prescripció de tota garantia legal i de tota consideració moral prèvies. Passat aquest moment, el poder sobirà i la seua llei s'institucionalitzen formalment, desenvolupant-se un nou ordre que es mantindrà fins que s'esdevingui una nova crisi.

NOTES:

[1] El seu pare va ser un home violent que, en un accés d'ira, va matar a cops un altre sacerdot, raó per la qual se li va imposar el desterrament. La seua mare va donar a llum prematurament a causa de la impressió que li va suposar veure l'entrada a la població de tropes enemigues (en el marc dels enfrontaments que durant els segles XVI i XVII es van produir a Anglaterra entre els catòlics —i els seus aliats— i els protestants).

[2] Val a dir que, en un viatge a Itàlia, Hobbes va conèixer a Galileu (quan ja es trobava reclòs en la seua casa d'Arcetri). La impressió que va deixar-li aquesta coneixença va ser molt important. El pensament de Galileu va influir notablement en el de Hobbes.

[3] El llibre, el títol complet del qual era *Leviathan or the Matter, Form and Power of a Commonwealth, Ecclesiastical and Civil*, va ser redactat a París, on s'havia refugiat per les seues idees monàrquiques, durant els anys de la Guerra Civil anglesa, que enfrontaria el Parlament amb el Rei. Tot just dos anys abans de la seua publicació havia estat decapitat el rei Carles I Stuart.

[4] De la lectura de Hobbes sembla desprendre's que no hem de creure que mai hagi existit un estat així, sinó que *aquest estat seria la situació que prevaldria si no s'haguessin fundat les societats* i, per tant, és la situació potencial que tothom defuig i que l'estat evita.

[5] Val a dir que Hobbes també valora la possibilitat que no s'hagi produït una situació de domini de fet sinó el reconeixement per part de la resta dels homes del poder superior d'un altre (o d'un grup), encara que aquest no s'hagi imposat *de facto*.

[6] La seguretat solament es pot aconseguir si no es manté el dret de tots a tot, sinó que s'hi renuncia i es transfereixen drets individuals al sobirà. Quan això es fa, es considera que ha tingut lloc un *conveni social* que a tots obliga. Per aquest conveni, cada u es compromet amb la resta a no oferir resistència a aquell a qui s'ha sotmès.

Entre els drets que no s'arriben a cedir mai al sobirà hi hauria el dret que tot home té a defensar la seua vida (aquest dret no arriba mai a transferir-se perquè, en el motiu que duu a acceptar pacte social és justament el benefici egoista, i de la transferència d'aquest dret mai no podria derivar-se cap benefici per a ningú). Així mateix, ningú no té dret a obligar cap altre home a confessar els seus crims.

[7] Si el sobirà fos una part contractant més s'esdevindria que, en realitat, no tindria la potència necessària perquè se li reconegués, efectivament, el seu domini.

[8] Aquestes lleis no seria cap altra cosa que tendències conductuals que és bo que siguin respectades per la seua *utilitat*, com ara la recerca de la pau, el respecte als convenis o el dret d'autodefensa, entre altres.

[9] Això no vol dir que el sobirà no pugui delegar alguna de les seues funcions en altres persones o grups, però sí que, de fer-ho, això no significaria que hagués deixat de ser el titular d'aquestes funcions, de manera que podria recuperar-les quan li plagués.

Si mai no s'haguessin dividit els poders a Anglaterra (repartits entre el rei, el parlament) mai no s'hagués arribat a la confrontació civil, pensarà Hobbes.

[10] Hobbes es refereix a aquest estat amb el nom bíblic de *Leviathan*, i el descriu com un "déu mortal a qui devem, sota el Déu immortal, la nostra pau i protecció." El sobirà, com el Leviatan, té poder sobre la vida i sobre la mort.

En la Bíblia, *Leviatán* és el nom d'un monstre marí, citat en el *Llibre de Job*, 40-4, que simbolitza el caos anterior a la vida i que sempre amenaça a anorrear-la.

[11] De fet, no es pot parlar de justícia en sentit autèntic: així, el càstig no és expiació d'una culpa, sinó únicament violència brutal per a doblegar sota l'autoritat del sobirà i la seua llei aquells qui s'hi resisteixen. Els preceptes de la llei no són bons o dolents, justos o injustos, l'única cosa que és bona és l'existència mateixa de la llei i el respecte a ella (i aquests són bons només en el sentit que és més sensata l'existència de la llei que la seua absència).

[12] I si bé és possible que els dogmes religiosos i la reflexió teològica que sobre ells s'assenta, lluny de ser simples fantasies, siguin vertaders, el problema és que res no podem afirmar amb certesa en aquesta matèria, raó per la qual farem bé a no erigir aquestes qüestions en motiu de disputa.

[13] Amb aquesta tesi, Hobbes dóna suport al principi anglicà que reconeix el rei d'Anglaterra com a cap de l'església d'aquell país (tal com es recull en les dues *Supremacy Act*, promulgades, respectivament, per Enric VIII i Elisabet I).

[14] Pel que fa al cas concret del cristianisme, Crist digué: "El meu regne no és d'aquest món" (Jn 18:36). D'aquí haurem de deduir que l'autoritat de Déu comença després de la mort, així que aquesta autoritat i la seua llei no entrarien conflicte amb l'autoritat del rei. Es pot ser un sincer cristià i al mateix temps un súbdit lleial practicant de la religió estatal, tingui aquesta la forma que tingui, sense contradicció.

[15] Les idees de Carl Schmitt van servir de cobertura teòrica al dret emanat de l'estat nacionalsocialista alemany, amb el qual va mantenir, en algun moment, certa sintonia.

[16] Regim sorgit a Alemanya després de la Primera Guerra Mundial, en substitució del Segon Imperi (II Reich)